Kapitola 6:
Socio-ekonomické aspekty regiónu hornej Ondavy

6.1. Demografické trendy a index starnutia

Počet obyvateľov územia má mierne stúpajúci trend, od roku 2005 do 2013 zvrástol počet obyvateľov o 349. Najvyšší prírastok obyvateľov zaznamenali obce Ladomírová (166), Kružľová (137), jedná sa o prirodzený prírastok prevažne u časti rómskeho obyvateľstva. Pomer mužov a žien je takmer vyrovnaný s malou prevahou žien (graf č. 1).

Graf č. 1: Počet obyvateľov projektového územia podľa pohlavia (Zdroj z podkladov ŠÚ SR)

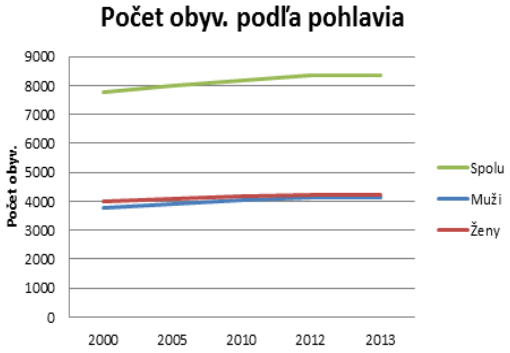

Na 100 obyvateľov vo veku 0 – 14 rokov pripadá v priemere 80 osôb v poproduktívnom veku, pričom trend indexu stárnutia má pomerne stabilnú trend od roku 2011 pri značrnom poklese v rokoch 2009 - 2011. (graf č. 2)

Graf č. 2 Trend indexu stárnutia v projektovom území (zdroj ŠÚ SR SOBD 2011)

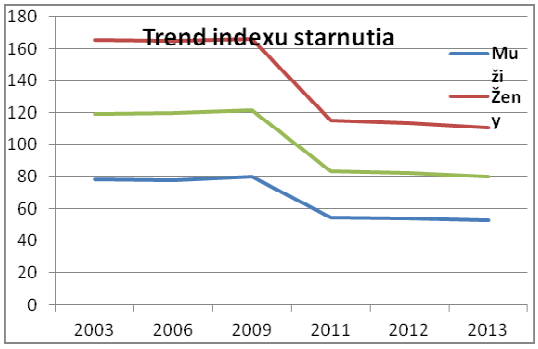

Priemerný vek obyvateľov v území je u žien vyšší (46) ako u mužov (40,5), celkovo je priemerný vek obyvateľstvo 42,5 roka, pričom za obdobie rokov 2003 – 2012 sa ukazovateľ pohybuje vždy v rozmedzí roka 40 – 41 u mužov a 45 – 46 u žien. Výsledný trend celkovo je omladzovanie oproti roku 2003 o cca pol roka (graf č. 3).

Graf č. 3: Priemerný vek obyvateľov projektového územia (Zdroj ŠÚ SR SOBD 2011)

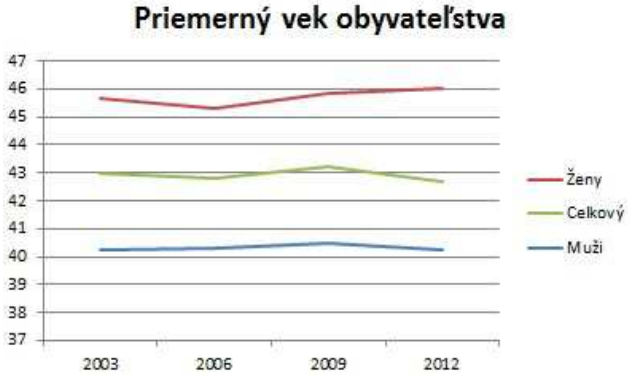

Graf č. 4 Stredná dĺžka života pri narodení podľa pohlavia za obdobie 2009 – 2013.

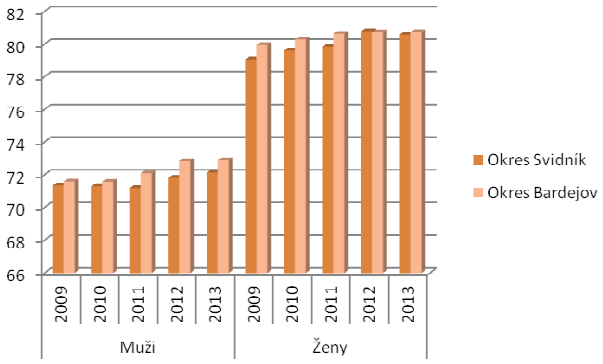

Zdroj ŠÚ SR

Vývojová pyramída (graf č. 5) vypovedá o pozitívnom populačnom raste u detí od 0 – 4 rokov, kde je prevládajúca väčšina chlapcov, na území je v poproduktívnom veku viac žien ako mužov.

Graf č.5 Vývojová populačná pyramída 2011

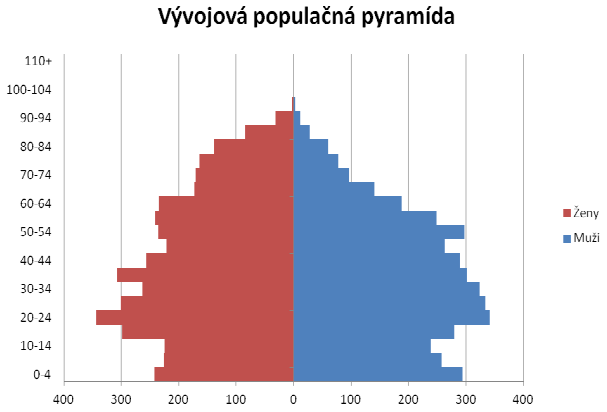

Zdroj ŠÚ SR

Migračné saldo územia má z prudkého rastu v roku 2006 a prudkému spádu v roku 2009 zase mierne stúpajúcu tendenciu, demografické saldo taktiež pozvoľna stúpa rovnomerne nahor. Celkové saldo oproti roku 2006, keď bol zaznamenaný rast aj demografického aj migračného salda sa od roku 2009 pozvoľna znižuje, a to hlavne v dôsledku klesajúceho migračného salda, pozitívnym je, že z mínusových hodnôt v roku 2003 sa v roku 2006 dostalo aj demografické saldo do plusových hodnôt (graf č. 6).

Graf č.6 Pohyby obyvatestva týkajúceho sa obyvateľov projektového územia

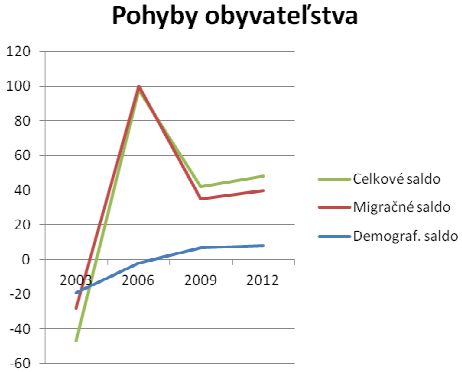

Z prognóz vývoja SR vyplýva, že prírastok obyvateľov bude v dôsledku migrácie a naopak prirodzený prírastok bude značne záporný. Zvýši sa priemerný vek u mužov aj u žien. Uvedené tendencie nebudú však celkom platné pre projektové územie, nakoľko už teraz sú tendencie v prospech zvýšenia počtu obyvateľov, a to hlavne v dôsledku prirodzených prírastkov hlavne u obyvateľov rómskej národnosti.

Hlavnými črtami vývoja obyvateľstva SR v prvej polovici 21. storočia bude znižovanie prírastku obyvateľstva a starnutie. Intenzita týchto procesov bude bezprostredne závisieť od vývoja plodnosti, úmrtnosti a migrácie, avšak nepriamo ich budú ovplyvňovať aj ďalšie demografické faktory ako aj faktory spoločenské, politické, ekonomické, kultúrne a mnohé ďalšie.

Očakávaný demografický vývoj prinesie so sebou mnoho závažných zmien. Spoločnosť sa musí pripraviť na zvyšovanie podielu starších a starých ľudí, integráciu väčšieho množstva cudzincov (často z kultúrne veľmi rozdielnych pomerov), zvýšené napätie v medzigeneračných vzťahoch. Každopádne treba včas prijať také opatrenia, ktoré pomôžu zmierniť očakávané nepriaznivé dopady na spoločnosť a obyvateľstvo. Táto skutočnosť má veľký vplyv na mieru citlivosti projektového územia voči vplyvom klimatickej zmeny, a to aj napriek tomu, že územie je mnohé desaťročia multinárodnostné a multikulturálne /spolužitie rusínov, slovákov, romov a iných národností/ bez prejavov radovej alebo etnickej diskriminácie.

Z hľadiska rozvoja ekonomiky územia je veľmi dôležitá skladba obyvateľstva z hľadiska produktivity. Trend je pozitívny, nakoľko výrazne stúpa počet ľudí v produktívnom veku, predproduktívny vek je v nevýraznom raste a počet obyvateľov v poproduktívnom veku má klesajúcu tendenciu. Z vývojovej pyramídy je zrejmé, že v produktívnom veku je viac mužov ako žien, čo aj predznamenáva pracovný potenciál územia (graf č. 7).

Graf č. 7: Vývoj produktivity obyvteľstva projektového územia /Zdroj ŠÚ SR /

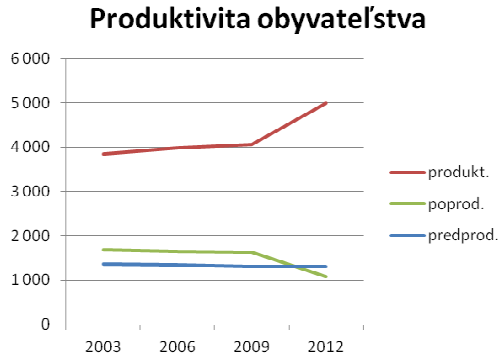

6.2. Vzdelanie

Úroveň vzdelania je veľmi dôležitým ukazovateľom potenciálu územia, a to z hľadiska rozvoja miestnej ekonomiky, lepšieho vstrebávania nových poznatkov a informácií, prípravy na dôsledky klimatickej zmeny a pod..

Najvyššie percento vysokoškolsky vzdelaných obyvateľov má obec Havranec a Dobroslava, jedná sa však o obce s malým počtom obyvateľov, preto tieto údaje sú skresľujúce, v absolútnej hodnote má najvyšší počet vysokoškolsky vzdelaných obyvateľov obec Ladomírová, Kapišová, Nižný Orlík, Vyšný Orlík a Šarišské Čierne. Najnižšie percento vysokoškolákov má obec Dlhoňa a Cigla a v absolutnom vyjadrení aj obec Príkra a Ondavka. /graf č. 18 a 19/.

Pozitívne je, že 21% vysokoškolákov si vybralo technické zameranie, 20% ekonomické, 8% poľnohospodárske zameranie, avšak univerzitné a ekonomické má z dlhodobého hľadiska stúpajúcu tendenciu a naopak technické a poľnohospodárske klesajúcu (graf č. 20 a 21).

Pozitívny trend je u stredoškolsky vzdelaných obyvateľov, kde má úplné stredné odborné a stredné odborné stúpajúci trend a základné a účňovské naopak, klesajúcu tendenciu. (graf č.8)

Graf č. 8: V absolútnej hodnote podľa obcí

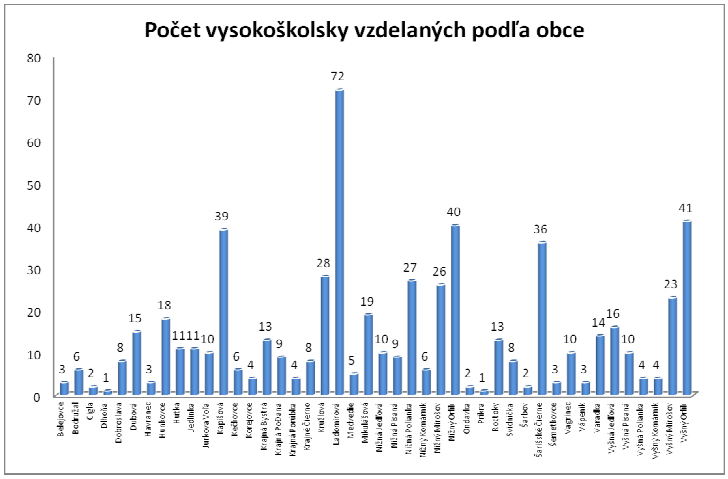

Graf č. 9: Podľa obcí v % vyjadrení

Graf č.10 Vysokoškolsky vzdelaní obyvatelia podľa zamerania v %

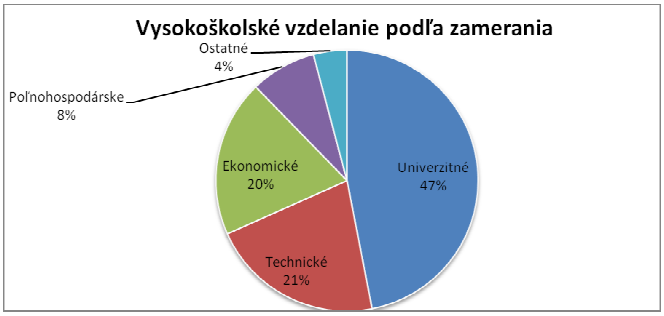

Zdroj ŠÚ SR SOBD 2011

Graf č. 11 vývoj zamerania vysokoškolsky vzdelaných

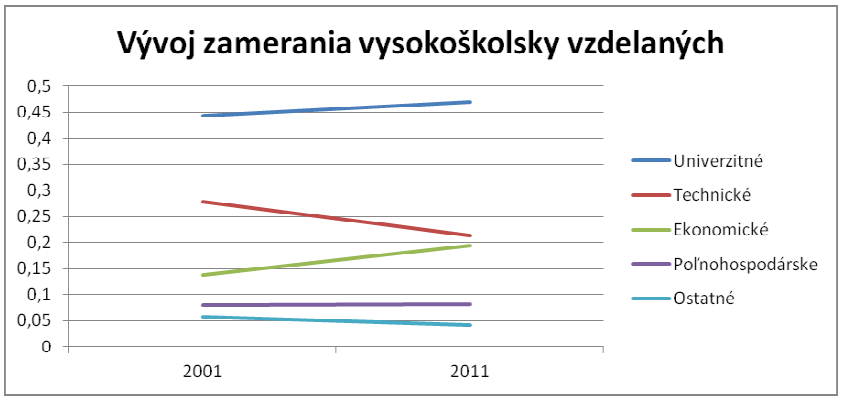

Zdroj ŠÚSR SOBD 2011

Graf č. 12 vývoj v stredoškolskom vzdelaní

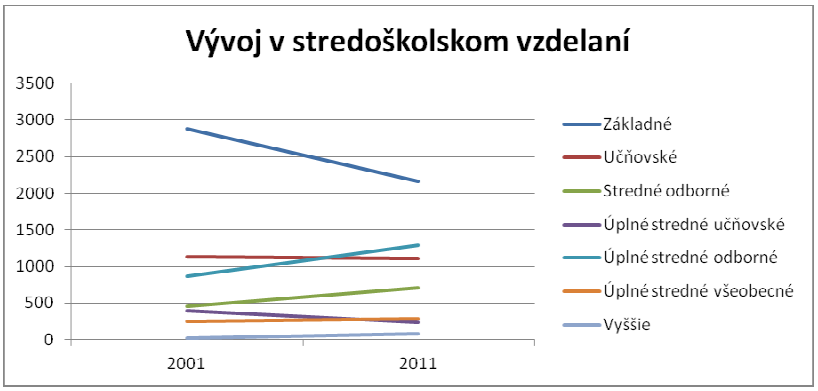

(Zdroj ŠÚ SR SOBD 2011)

V projektovom území sa nachádza 7 MŠ s celkovým počtom 123 detí, 14 pedagogických a nepedagogických pracovníkov. MŠ zabezpečujú výchovu a starostlivosť o deti v spádových obciach, časť detí žijúcich na území navštevuje MŠ v meste Svidník a Bardejov (graf č. 23).

K 15.09.2013 eviduje portál www.uips.sk v projektovom území 8 základných škôl, z toho 3 sú pre vyučovacie ročníky 1. – 9. a 5 je tzv. malotriedok, od 1. – 4. ročníka.

Tabuľka č. 5: Počet žiakov v základných školách

Názov školy	Počet žiakov 2013-14 / 2014-15	Počet ročníkov
Základná škola Kružľová	119 /115	1 – 9
Základná škola Krajná Poľana	103/ 112	1 – 9
Základná škola Nižný Mirošov	72/82	1 – 9
Základná škola Ladomírová	57/55	1 – 4
Základná škola Nižná Polianka	59/28	do 30.6.2014 1 -9 ročníkov1 – 4
Základná škola Vyšný Mirošov	19/18	1 – 4
Základná škola Roztoky	17/19	1 – 4
Základná škola Vyšný Orlík	13/9	1 – 4

Graf. č.13: Počet žiakov v základných školách

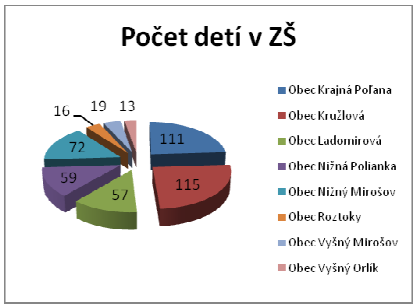

Trend v oblasti školstva je skôr negatívny, počet žiakov ZŠ stále klesá, v roku 2013 bola Základná škola v Nižnej Polianke preradená zo školy pre ročníky 1 - 9 do kategórie školy pre žiakov 1 – 4. ročníka. Zaujímavosťou je, že nenastal hromadný presun žiakov tejto školy druhého stupňa do najbližšej školy v Nižnom Mirošove, ale veľká časť žiakov odišlo do škôl v meste Bardejov (graf č. 24).

Z hľadiska demografie je možné projektové územie charakterizovať ako územie s rastúcim trendom počtu obyvateľov, a to ako v dôsledku rastúceho migračného, tak aj demografického salda, so znížením počtu obyvateľov so základným a učňovským vzdelaním v prospech maturitných škôl a v oblasti vysokého školstva s miernym nárastom v prospech technicky a poľnohospodársky zameraných škôl. Prírastok obyvateľstva však prinesie veľmi nepatrný nárast kvality populácie z hľadiska vzdelanostného, v dlhodobom horizonte sa v dôsledku ekonomickej situácie a nedostatku pracovných miest zvýši počet nezamestnaných, sociálne odkázaných a marginalizovaných ľudí, a to aj napriek zvýšenej ponuke ekonomicky aktívnych obyvateľov. Odchodom mladých ľudí, predovšetkým mužov za prácou do iných regiónov, hlavne ČR, Veľká Británia a pod., často aj s vysokoškolským vzdelaním, sa územie stáva feminizovaným a populácia stárne. Obce sú postupne vyľudňované, buď sťahovaním do miest alebo mimo SR. Migračné trendy zo zahraničia sú takmer nulové.

Poznanie stavu školstva v projektovom území je veľmi významné a v tejto časti sú uverejnené tie kľúčové údaje o súčasnom stave, ktorý indikuje v súlade s demografickým vývojom a sociálnymi statusom obyvateľstva aj jeho následný vývoj. Tu je zverejnených len časť zistení a stavu, veľké množstvo údajov a zistení je v databázach riešiteľského tímu ako aj v oficiálnych štatistických dátach. Význam školstva a stavu mladej generácie je najmä aj v pochopení trendov ohrozenia spoločnosti mimo iné aj dôsledkami klimatickej zmeny ako aj ostatnými súvisiacimi environmentálnymi dopadmi. Preto je dôležité, aby mládež dostávala početné informácie a bola na úrovni a odborne aj edukovaná k vzťahu ku krajine a životnému prostrediu a tak menila a formovala aj svoju budúcnosť. Práca s mládežou od samých počiatkov, aj ako súčasť naberania základného vzdelania je jedným z najvýznamnejších opatrení, ktoré vyformuje vzťah jednotlivca a spoločnosti ku svojej krajine, prírode a umožní jej sa rozhodnúť pri riešení svojho trvalo udržateľného rozvoja a vlastnej budúcnosti.

6.3. Ekonomická aktivita a nezamestnanosť

Percentuálny podiel ekonomicky neaktívnych obyvateľov je vyšší ako ekonomicky aktívnych, pričom z ekonomicky aktívnych je 18% pracujúcich, 31% sú aktívni v rámci podnikateľskej činnosti, 2% obyvateľov v štatistickom zisťovaní neuviedlo žiadny údaj /zdroj SOBD 2011, SU SR/. Percentuálny podiel dôchodcov je nižší (16%) ako podiel detí

a mládeže (18%), 11% obyvateľov uviedlo v štatistickom zisťovaní status nezamestnaného./graf č.14/

Graf č. 14: Ekonomicky aktívni obyvatelia projektového územia

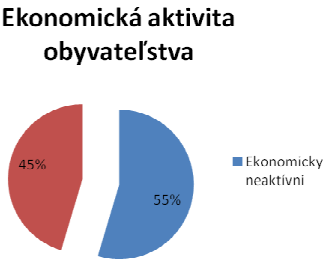

Zdroj ŠÚ SR SOBD 2011

Podľa aktuálnych údajov cca 40% ekonomickej činnosti je v oblasti terciárnej, teda poskytovania služieb, prvovýroba je zastúpená v 22% a spracovateľský priemysel 38%. Prvovýroba je zastúpená 47 podnikateľskými subjektami v časti poľnohospodárstva a 88 firiem sa zaoberá ťažbou dreva. Výrobou potravín a nápojov sa zaoberajú 2 firmy a spracovaním dreva 26 podnikateľov. Celkovo sa prvovýrobou a spracovaním surovín (poľnoproduktov a drevnej hmoty) zaoberá 163 spoločností, čo je 26,54 % podiel v celkového počtu podnikateľských subjektov v projektovom území. Najväčší počet podnikateľov 111 sa zaoberá špecializovanou stavebnou výrobou (cca 18% - tab. č. 3). Jedná sa väčšinou o SZČO, ktorí pracujú v zahraničí, resp. v rámci „práce v mzde“ v domácich firmách.

Vplyvy zmeny klímy nemajú priamy vplyv na podnikateľský sektor, ale dôležitú úlohu tu zohráva posúdenie možného rizika, a to hlavne pri umiestňovaní prevádzok alebo zariadení, výberu typu zariadenia a jeho konštrukcie, životnosť projektu, analýza súčasného stavu prírodných podmienok /stav ekosystému, dostupnosť, kvalita a kvantita vody a pod./ a taktiež pozorovanie premenlivosti klímy a porovnávanie z hľadiska minulosti a súčasnosti a taktiež analýza možných scenárov zmeny klímy. Tento aspekt je veľmi dôležitý hlavne v poľnohospodárstve, cestovnom ruchu.

6.4. Nezamestnanosť

V grafoch č. 15 a č. 16 sú uvedené trendy vo vývoji nezamestnanosti v území za okresy Svidník a Bardejov, ktoré sa mierne zlepšili aj vďaka podporným aktivitám a opatreniam zo strany vlády SR, ktoré v značnej miere podporili prijímanie dlhodobo nezamestnaných. Grafy č. 38, 40 a 41 ukazujú dynamiku disponibilnosti pracovnej sily v okresoch, ktorá je viac menej stabilná, bez veľkých zmien.

Obr. č. 11 Miera evidovanej nezamestnanosti podľa okresov v roku 2013 (okresy Svidník 21,92% a Bardejov 20,39%)

Obr. č. 12 Miera rizika chudoby rok 2012 za PSK

Z druhej strany je potrebné vyzdvihnúť skutočnosť, že obce napriek ťažkej hospodárskej situácií a poklesu podielových daní hospodárili v rokoch 2010 – 2012 bez straty, buď s vyrovnaným alebo prebytkovým rozpočtom (graf č. 15).

Graf č. 15: Miera nezamestnanosti v % za obdobie september 2013 do apríla 2014 podľa okresov

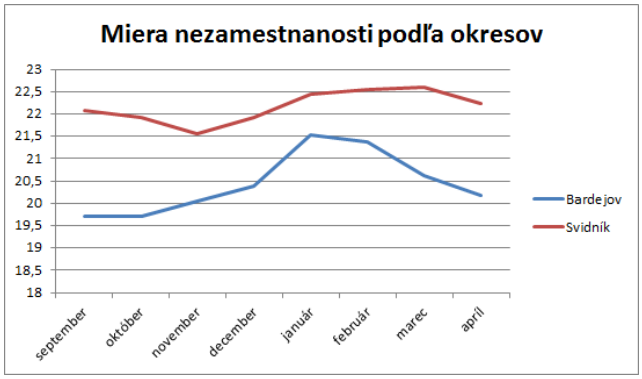

Zdroj UPSVAR

Tab. č 6: Miera nezamestnanosti podľa obcí v %

Miera nezamestnanosti podľa obcí v % za jednotlivé roky					
Obec	**Vývoj nezamestnanosti**				
	2008	**2009**	**2010**	**2011**	**2012**
Belejovce	0	7,69	6,66	35,29	5,88
Bodružal	31,42	38,88	45,71	41,3	35,41
Cigla	29,16	36,73	42,85	28,12	31,81
Dlhoňa	52,5	60,97	53,48	57,77	60
Dobroslava	5,55	17,64	23,52	13,63	10,52
Dubová	12,69	24,59	20,16	12,65	19,1
Havranec	33,33	0	20	0	0
Hunkovce	26,28	34,69	31,12	32,18	30,21
Hutka	13,72	27,45	22,44	20	23,72
Jedlinka	2,56	7,5	11,42	9,8	2
Jurkova Voľa	8,57	4,87	9,75	6,12	14,58
Kapišová	27,09	33,33	32,07	28,07	29,51
Kečkovce	11,5	34,48	29,83	22,44	27,74
Korejovce	15,38	15,38	25,92	12,19	16,66
Krajná Bystrá	35,88	57,41	49,32	47,56	50
Krajná Poľana	21,13	31,3	29,75	26,47	26,08
Krajná Porúbka	23,33	16,66	19,35	20	25
Krajné Čierno	14,28	24,44	17,02	12,76	14,89
Kružlová	33,6	45,4	43,19	33,1	44,11
Ladomirová	24,15	36,44	34,91	28,46	31,67
Medvedie	0	3,44	11,11	7,14	6,89
Mikulášová	11,42	10,95	12,32	12,9	14,44
Nižná Jedľová	11,62	16,27	17,07	15,68	21,56
Nižná Polianka	8,92	20,83	18,07	14,57	12,24
Nižná Písaná	18,51	9,25	13,46	9,09	12,3
Nižný Komárnik	50	60,91	55,91	42,74	39,34
Nižný Mirošov	12,58	19,73	18,12	12,84	17,77
Nižný Orlík	9,63	8,43	13,33	8,87	14,47
Ondavka	11,11	11,11	22,22	10	20
Príkra	28,57	37,5	33,33	37,5	50
Roztoky	31,63	45,02	37,68	37,38	43,64
Smilno	11,32	13,33	14,62	13,49	10,59
Svidnička	9,37	13,33	18,96	6,89	11,62
Šarbov	0	20	0	0	0
Šarišské Čierne	18,99	29,83	27,37	21,62	25,47
Šemetkovce	22,64	23,63	20,75	22,22	29,68
Vagrinec	6,66	6,57	10,38	12,9	14,28
Vápeník	5,88	33,33	28,57	30,43	24
Varadka	24,78	39,65	35	38,93	41,17
Vyšná Jedľová	8,39	13,74	16,66	4,05	11,8
Vyšná Písaná	5,12	7,5	2,5	0	0
Vyšná Polianka	17,91	12,5	15,87	13,58	17,94
Vyšný Komárnik	27,5	28,57	35,71	30,35	36,53
Vyšný Mirošov	18,37	30,2	29,56	29,21	30,71
Vyšný Orlík	13,43	17,52	16,53	20	19,31

Zdroj UPSVAR

Z uvedeného je zrejmé, že miera nezamestnanosti je značne vyššia v okresoch Bardejov a Svidník (v rámci okresov je takmer rovnaká). V porovnaní s PSK je taktiež značne nepriaznivá a pri porovnaní so SR patrí projektové územie medzi územia s najvyššou nezamestnanosťou.

Graf č. 16: Miera evidovanej nezamestnanosti – porovnanie medzi SR, PSK a okresov Bardejov a Svidník za obdobie rokov 2009 – 2013

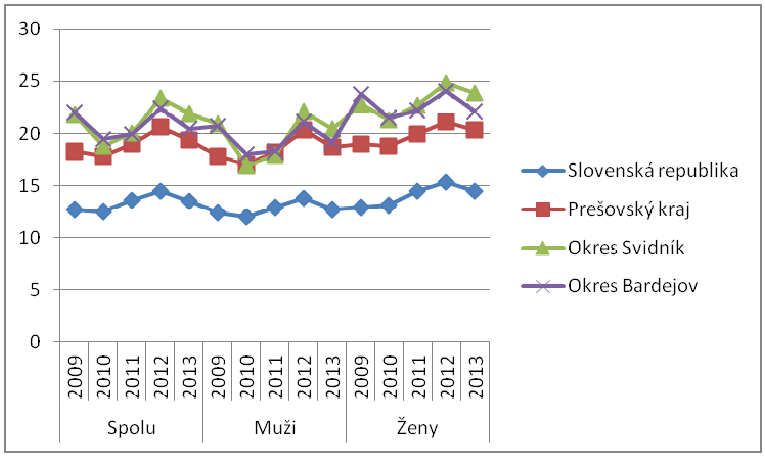

Zdroj ŠÚ SR

Podporou vytvárania voľných pracovných miest práve pre nezamestnaných s nízkym vzdelanostným potenciálom a obyvateľov ohrozených chudobou, diskrimináciou a sociálnym vylúčením sa nepriamo zaoberá aj už spomínaný Operačný program Kvality životného prostredia na roky 2014 – 2020, a to podporou tvorby tzv. zelených pracovných miest. Taktiež uplatnením podmienky realizácie sociálneho verejného obstarávania na nižších úrovniach programovej štruktúry dôjde k pozitívnemu efektu v oblasti rastu zamestnanosti. Sociálny aspekt verejného obstarávania v zmysle zákona o verejnom obstarávaní bude možné požadovať v rámci realizácie vytypovaných aktivít OP KŽP. Za relevantné aktivity budú považované najmä tie, ktorých praktická realizácia zahŕňa činnosti umožňujúce uplatnenie nízko kvalifikovaných zamestnancov pochádzajúcich najmä z radov dlhodobo nezamestnaných. Vzhľadom na uvedené možno predpokladať, že v dôsledku realizácie projektov dôjde k vytvoreniu pracovných miest pre dlhodobo nezamestnaných obyvateľov prípadne obyvateľov, ktorí sú vplyvom rôznych objektívnych faktorov vylúčení z formálneho trhu práce (napr. príslušníci marginalizovaných rómskych komunít), čo je veľkou výzvou pre samosprávy projektového územia.

Z hľadiska podnikateľskej činnosti je možné hodnotiť projektové územie ako ekonomicky nevýkonné. Počet, štruktúra a počet zamestnancov vo firmách a spoločnostiach v projektovom území presne vystihuje súčasný ekonomický potenciál územia, avšak ukazuje aj nedostatočné využitie ľudského potenciálu. Miera nezamestnanosti cez 21% v území je výzvou pre zodpovedné orgány, v tom rade aj samosprávu, k prijímaniu opatrení, ktoré by umožnili využitie potenciálu územia (poľnohospodárstvo, lesníctvo, cestovný ruch), možnosti pracovnej sily, štruktúru vzdelania – veľký počet potenciálnej pracovnej sily s nižším vzdelaním, sociálne znevýhodnenej a ohrozenej chudobou a to aj prostredníctvom realizácie opatrení cez operačné programy na roky 2014 – 2020.

6.5. Sociálna a technická infraštruktúra v projektovom území.

Sídla

Pri analýze štruktúry osídlenia projektového územia je vidieť, že v rámci sídelného prostredia sa jedná o typické východoslovenské malé podhorské dediny s priemerným počtom obyvateľov 190 na jednu obec. Prevládajú typické jednoposchodové podpivničené murované domy s eternitovou, resp. plechovou strechou.

Problémom riešenia urbanizácie vidieckeho priestoru sú stále malé obce do 300 obyvateľov, ktorých je v projektovom území 34, t.j. viac ako 77%, nachádzajú sa v odľahlých oblastiach SR z hľadiska plánovania rozvoja s marginálnym hospodárskym a celospoločenským významom. Na druhej strane z hľadiska tvorby emisií, a teda nárastu nepriaznivého vplyvu klimatickej zmeny, je projektové územie hodnotené ako územie s nízkym znečistením, avšak životná úroveň, štruktúra obyvateľstva (pomerne vysoký výskyt marginalizovaných a sociálne odkázaných skupín obyvateľstva, s nízkym vzdelaním) radí toto územie medzi veľmi zraniteľné z dôvodu nízkej absorbcie určitých druhov adaptačných opatrení, a to nielen z oblasti technickej (sivej) infraštruktúry, ale ani v oblasti zelenej infraštruktúry a dokonca ani nie cez snahu zmeny správania sa a pochopenia problémov (nízka úroveň vzdelania, veľký počet starých a invalidných obyvateľov a pod.). Urbanizácia, jej forma a plánovanie ďalšieho rozvoja sú dôležité faktory pri vypracovaní adaptačnej stratégie na dôsledky zmeny klímy. V tab. č. 7 je uvedený stav vypracovania územno – plánovacích dokumentácií podľa jednotlivých obcí. Ako je vidieť, územný plán obce má k 30.09.2014 iba 11 obcí, 1 obec má urbanistickú štúdiu. Dôvodom tohto stavu je určite aj nedostatok financií na jeho vypracovanie, mnohé obce nevyužili možnosť prefinancovania týchto dokumentov z fondov EU.

Nižná Polianka

Obec Dubová

Tab. č. 7.: Informácia o územno-plánovacích dokumentáciách dotknutých obcí

Názov okresu	Názov obce	Počet obyvateľov (2011)	Stav	Názov dokumentácie	Rok schválenia ÚPD
Svidník	Belejovce	19	nemá		
Svidník	Bodružal	59	nemá		
Svidník	Cigla	108	nemá		
Svidník	Dlhoňa	72	nemá		
Svidník	Dobroslava	34	nemá		
Svidník	Dubová	219	nemá		
Svidník	Havranec	11	nemá		
Svidník	Hunkovce	332	nemá	Zadanie	
Bardejov	Hutka	83	záväzná	Územný plán obce	2008
Bardejov	Jedlinka	77	záväzná	Územný plán obce	2008
Svidník	Jurková Voľa	82	nemá		
Svidník	Kapišová	412	záväzná	Územný plán obce	2008
Svidník	Kečkovce	224	nemá		
Svidník	Korejovce	63	nemá		
Svidník	Krajná Bystrá	367	nemá		
Svidník	Krajná Poľana	201	nemá	Návrh ÚPN – O	
Svidník	Krajná Porúbka	52	nemá		
Svidník	Krajné Čierno	79	nemá		
Svidník	Kružlová	636	nemá	Urbanistická štúdia	
Svidník	Ladomirová	925	nemá	Zadanie	
Svidník	Medvedie	48	nemá		
Bardejov	Mikulášová	136	záväzná	Územný plán obce	2008
Svidník	Nižná Jedľová	80	nemá		
Svidník	Nižná Pisaná	91	nemá		
Bardejov	Nižná Polianka	258	záväzná	Územný plán obce	2008
Svidník	Nižný Komárnik	155	nemá	Návrh ÚPN – O	
Svidník	Nižný Mirošov	255	záväzná	Územný plán obce	2008
Svidník	Nižný Orlík	280	nemá		
Bardejov	Ondavka	25	nemá		
Svidník	Príkra	8	nemá		
Svidník	Roztoky	348	nemá		
Svidník	Svidnička	138	záväzná	Územný plán obce	2008
Svidník	Šarbov	13	nemá		
Bardejov	Šarišské Čierne	300	záväzná	Územný plán obce	2008
Svidník	Šemetkovce	86	nemá		
Svidník	Vagrinec	124	nemá		
Svidník	Vápeník	42	nemá		
Bardejov	Varadka	191	záväzná	Územný plán obce	2008
Svidník	Vyšná Jedľová	197	nemá		
Svidník	Vyšná Písaná	81	nemá		
Bardejov	Vyšná Polianka	109	záväzná	Územný plán obce	2008
Svidník	Vyšný Komárnik	74	nemá	Zadanie	
Svidník	Vyšný Mirošov	564	záväzná	Územný plán obce	2007
Svidník	Vyšný Orlík	405	nemá		

Okrem ÚPD-O vychádzajúc z platnej Územno-plánovacej dokumentácie VÚC Prešovského samosprávneho kraja z roku 2010 vrátane platných zmien a doplnkov k nej sa v projektovom území spracovali následne záväzné podklady:

Tab. č. 8.: Informácia o o ostatných strategických dokumentoch a podkladoch

Obec	Dokumentácia		
	ROEP	**PPÚ**	**PHSR**
Belejovce			
Bodružal			
Cigla	1998		
Dlhoňa			
Dobroslava			
Dubová			
Havranec			
Hunkovce	2002		Mikroreg. Ladomirka
Hutka			
Jedlinka			
Jurkova Voľa			
Kapišová	2002		2008-18
Kečkovce	1998/99		
Korejovce			
Krajná Bystrá	1998		
Krajná Poľana	2002		
Krajná Porúbka			
Krajné Čierno			
Kružlová	2002		2009-14
Ladomirová	1998		2014-20
Medvedie	2004		
Mikulášová	1997		2007-13
Nižná Jedľová	1999	Ukončený PPÚ	2009-13
Nižná Polianka	2000		2007-13
Nižná Písaná			
Nižný Komárnik			
Nižný Mirošov	1996/97		2007-13
Nižný Orlík		Ukončený PPÚ	
Ondavka			
Príkra	1997		N
Roztoky	1999		2008-17
Svidnička			
Šarbov			
Šarišské Čierne			
Šemetkovce			
Vagrinec	2000		
Vápeník			
Varadka			
Vyšná Jedľová	N		N
Vyšná Písaná	A, 1996		N
Vyšná Polianka	A, 2000		N
Vyšný Komárnik			
Vyšný Mirošov			
Vyšný Orlík			

ROEP	Register obnovenej evidencie pozemkov
PPÚ	Projekt pozemkových úprav
PHSR	Plán hospodárskeho a sociálneho rozvoja

Osídľovanie územia mení jeho charakter, odlišuje toto územie od okolitej prírody, avšak je faktom, že tento vplyv je oproti mestám podstatne menej významný. Nie je tu také množstvo povrchov, ktoré by sa mohli prehrievať, a tým zvyšovať tepelnú kapacitu

územia. V rámci projektového územia je producentom emisií hlavne spaľovanie dreva, priemyselná výroba tu nezohráva takmer žiadnu úlohu. Pri charakteristike obytného prostredia je potrebné zobrať do úvahy vekovú štruktúru obydlí, graf č. 17 vyjadruje podiel rodinných domov podľa roku výstavby a je zrejmé, že najviac rodinných domov 30,2% je postavených v období rokov 1946 – 1960. Po roku 1990 bolo postavených 142 rodinných domov, čo je cca 5,2% z celkového počtu rodinných domov. Približne u 25,4% nie je zistený vek budovy, ale dá sa predpokladať, že to budú budovy s vyšším vekom. Vekovej štruktúre domov zodpovedá aj technický stav jeho vodovodnej, kanalizačnej, vykurovacej sústavy a ostatných prvkov.

Graf č. 17. Obytné jednotky podľa veku výstavby

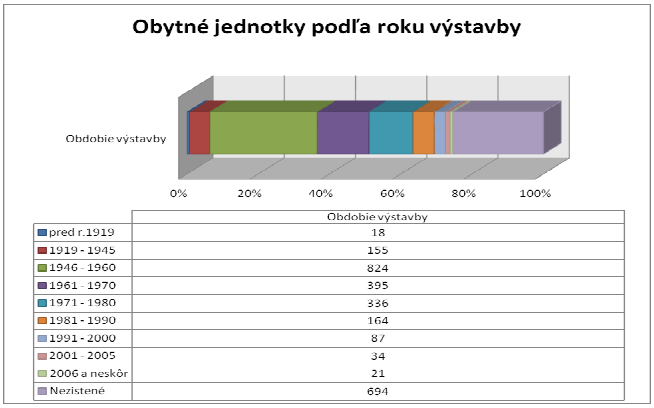

	Obdobie výstavby
pred r.1919	18
1919 - 1945	155
1946 - 1960	824
1961 - 1970	395
1971 - 1980	336
1981 - 1990	164
1991 - 2000	87
2001 - 2005	34
2006 a neskôr	21
Nezistené	694

Obdobného charakteru a vývoja je aj sociálna vybavenosť a infraštruktúra. Z hľadiska relevantnosti RASHO uvedieme napr. rozvody pitnej vody do domácností a iné vybavenie. Zásobovanie pitnou vodou je zabezpečené na 83% zo spoločného regionálneho vodného zdroja a obecných zdrojov pitnej vody, 14% z vlastného zdroja, cca 3% sú bez vodovodu. To predstavuje 21 obcí okresu Svidník a všetkých 8 obci okresu Bardejov je vybavených verejným vodovodom. V obci Korejovce je vo výstavbe rozvod pitnej vody. Následne vo výhľade sa predpokladá odstavenie miestnych zdrojov v projektovom území v obciach Vyšný Mirošov, Kružľová, Dubová, Svidnička, Vagrinec, Kapišová a Ladomirová (10 záchytov). V súčasnosti je zabezpečovaná dodávka pitnej vody, údržba a správa miestnych verejných rozvodov pitnej vody prostredníctvom vodných zdrojov v správe VVS a.s. Košice do 83% domácností je zásobovaných zo spoločného zdroja. Ďalšími prevádzkovateľmi verejných vodovodov sú napr. spoločnosti W-Control s.r.o. Poprad, AQUASPIŠ spol. s r.o. Spišská Nová Ves. Problémy sa vyskytli s nezabezpečením nepretržitej dezinfekcie a bežnej údržby vodovodov. Rovnako je problém s predkladaním laboratórnych rozborov o kvalite vody. Príčinou je nedostatok finančných prostriedkov obecných úradov na zabezpečenie týchto povinností u akreditovaných laboratórií. Sezónny problém je aj s pravidelnosťou a množstvom dodávok ku koncovému odberateľovi. Veľa domácností popri verejnom zdroji používa aj svoje miestne studne.

V projektovom území nie je vybudovaná kanalizácia. Väčšina obyvateľov má septiky, žumpy, alebo stokovody do najbližšieho potoka alebo kanála. ČOV ako obecné zariadenie sa nachádza len v 3 obciach, nevyužívajú sa však na plnú kapacitu.

V oblasti vykurovania sa používa najmä lokálne vykurovanie domov a bytov. Vykurovacím médiom je prevažne drevo a v prípade obcí, ktoré majú plyn je časť obyvateľov napojená na zemný plyn. To však neznamená, že ho výlučne používajú na vykurovanie, častejšie je v kombinácii s vykurovaním vlastnou pecou.

Problémom sú zanedbané alebo opustené plochy po bývalých poľnohospodárskych družstvách, ktoré predstavujú veľké riziko z hľadiska stability budov, možnosti odtrhnutia

častí budov alebo striech. Väčšinou sa jedná o skelety bez elektrického vedenia, často, v dôsledku demontáže kovových častí, s veľmi poškodenou statikou. Hrozbou sú aj rôzne silážne jamy, ktoré sú schopné kumulovať veľké množstvo vody, staré drobné stavby s poškodenou statikou. Takéto stavby sú takmer v každej obci.

Poľnohospodárstvo

Poľnohospodárstvo je dominantná hospodárska činnosť v projektovom území s pozitívnymi alej aj s veľmi negatívnymi prejavmi. Vysoký pomer ornej pôdy a tradícia poľnohospodárstva v projektovom území posúva toto ekonomické odvetvie ako jedno z najperspektívnejších. 41% poľnohospodárskej pôdy dáva veľký potenciál zvýšenia ekonomiky územia, avšak cez prizmu klimatickej zmeny toto zvýšenie využiteľnosti ornej pôdy si vyžaduje zavedenie nových postupov pri obrábaní pôdy, pri výbere plemien, plodín, atď. Je to však šanca pre zamestnanosť ľudí s nižším vzdelaním, prípadných imigrantov. Z hľadiska agroklimatických podmienok pre poľnohospodársku výrobu projektové územie nepatrí podľa výsledkov Záverečnej správy projektu Dôsledky klimatickej zmeny a možné adaptačné opatrenia v jednotlivých sektoroch SHMU (www.shmu.sk) k rizikovým, projektové územie patrí do oblasti č. 4, čo je geomorfologický celok Nízke Beskydy s nulovým rizikom negatívneho vplyvu klimatickej zmeny. Pre stabilizáciu poľnohospodárstva v rastlinnej výrobe je aplikácia opatrení, ktoré prispejú k adaptácii pestovaných plodín na zvyšujúcu sa teplotu vzduchu a zmenený režim zrážok. Podmienkou zavádzania takýchto pôdoochranných opatrení je však ich komplexnosť a kontinuita systému. V území prevláda pasienkové hospodárstvo s pomerne vzácnym výskytom orby pôdy a pestovania plodín. Väčšinou sa využíva pôda ako pasienky a kosienky s pasienkovým hospodárstvom pre hospodárske zvieratá, kravy, jatočné býky, ovce a kozy. Chov koní je ojedinelý, chov hydiny je iba v pridomových hospodárstvách. Chov rýb je v obci Vyšný Orlík. Z obilovín sa pestuje pšenica, repka olejná a jačmeň, na malých plochách sa pestujú zemiaky. V území nie sú žiadne udržiavané sady, resp. záhrady, ani pestovanie bobuľovín, napriek tomu, že pestovanie ríbezli a sadovníctvo má v území tradíciu. Taktiež je veľmi málo zastúpený chov včiel. Poľnohospodárstvo je v území sústredené do cca 12 poľnohospodárskych firiem a fariem, ktoré na báze nájomných zmlúv užívajú takmer celý pôdny fond. Prevláda živočíšna výroba s chovom dojníc a v malom množstve oviec a kôz. V obci Kečkovce je chov pštrosov. Tým sa využíva podstatný podiel trávnatých porastov - agroekosystémov, ktoré slúžia ako pastviská pre dobytok, v území prevláda voľné ustajnenie zvierat s takmer celoročným pobytom mimo maštalí.

V súvislosti s prijímaním adaptačných opatrení je dôležité uviesť, že takmer všetka pôda je v prenájme, iba nepatrný počet vlastníkov (cca 2%) využíva svoju pôdu na poľnohospodársku výrobu alebo pre pestovanie pre vlastnú spotrebu. Vzhľadom na fakt, že prenájom a realizácia poľnohospodárskej výroby je v súčasnosti silne podmienená vyplácaním priamych platieb v rámci Programu rozvoja vidieka, hrozí riziko, že po uplynutí doby vyplácania týchto dotácií budú prenajímatelia vracať pôdu vlastníkom zdevastovanú a poškodenú. Tu potom hrozí, že vzhľadom k vývoju zmeny klímy a jej dopadov sa už nebudú môcť prijímať adekvátne adaptačné opatrenia na zmiernenie nepriaznivých následkov. Na túto skutočnosť má vplyv aj veľký odliv pracovnej sily z projektového územia do zahraničia za prácou a doma ostávajú len málomajetní, alebo nemajetní vo vzťahu k pôde, ktoré nemajú záujem o kontrolu resp. monitoring kvality starostlivosti o prenajatú pôdu prenajímateľmi.

Lesné hospodárstvo

Po poľnohospodárstve je lesníctvo hlavný zamestnávateľ v projektovom území. Väčšina územia je pokrytá lesom, ktorého stav je možné hodnotiť ako priaznivý. Jedná sa vo väčšine prípadov o hospodárske lesy. Veková a druhová štruktúra radí lesy projektového územia ku kvalitnejším. Z druhov prevláda buk, najviac sa vyskytuje buk vo veku od 60 – 80 rokov. V druhovej štruktúre je pomerne malé zastúpenie ihličnanov. Z hľadiska produkčných a neprodukčných funkcií lesa sa lesné hospodárstvo javí aj ako dlhodobo stabilný faktor po kvalitatívneho a aj kvantitatívneho hľadiska. Nakoľko však dominuje najmä obnovná ťažba v lese, ekonomická produkcia je síce pomaly návratná ale stabilná. V území je nízka miera kalamitnej ťažby alebo ťažby mimo schválený plán. V dôsledku rôznej citlivosti jednotlivých zložiek lesného ekosystému (dreviny, prízemná vegetácia, škodcovia, pôdne prostredie, hydrologický cyklus porastov ai) je veľmi ťažké predpovedať reakcie lesných ekosystémov na zmenu klímy. Druhým významným faktorom je dlhovekosť lesa a fakt, že počas jedného životného cyklu lesa môže dôjsť k fyziologicky významnej zmene klímy, čo môže mať vplyv na reprodukciu a ďalšie životné prejavy drevín. Problémom je taktiež limitované množstvo poznatkov o metódach manažmentu lesa a ich využití pri zmierňovaní dôsledkov zmeny klímy.

Vplyv na produkčnú schopnosť lesa je jeden z očakávaných dôsledkov zmeny klímy. V dôsledku sucha sa jeho produkčná schopnosť zníži a naopak vplyvom predlženia vegetačnej sezóny či rýchlejšieho rozkladu organickej hmoty a zvýšeniu prístupu k živinám, môže dôjsť k rastu produkcie. Očakáva sa tiež posun produkčného optima drevín do vyšších nadmorských výšok, čo môže viesť k poklesu produkcie lesa. Nárast produkcie však nedokáže vykryť straty spôsobené suchom v nižších polohách. V projektovom území je veľké riziko v prípade produkcie bukového dreva v nižších vegetačných stupňoch, že môže dôjsť k výraznému poklesu jeho produkcie, dokonca k suchom podmienenej mortalite. Snáď najväčším rizikom v dôsledku zmeny klímy je reakcia škodcov a patogénov. Z dôvodu zmenených podmienok sa môže v priebehu niekoľkých rokov vytvoriť veľká populácia a môžu sa rozšíriť mimo hraníc ich prirodzeného dlhodobého výskytu. Hlavným faktorom tohto rizika je zvýšenie teploty. V prípade bukových lesov je najvýznamnejším škodcom mníška veľkohlavá, ktorá je jedným z najvýznamnejších defoliátorov listnatých porastov.

Dopravná infraštruktúra

Obce projektového územia patria k najmenej rozvinutým obciam severovýchodného Slovenska. Podstatnú mieru na tom má aj skutočnosť, že v okrese Svidník a v obciach projektu okresu Bardejov nie je železničná doprava. Najbližšia železničná stanica je v Bardejove. Medzi najvýznamnejšie cestné trasy medzinárodného významu patrí trasa E371 v úseku Prešov – Svidník – Vyšný Komárnik – hranica SR/PL (Rzeszow)a prechádza 5 obcami projektového územia, taktiež cesta 77, ktorá spája mesto Svidník a Bardejovom a prechádza projektovým územím v 7 obciach. Na území sú dva cestné hraničné prechody - Vyšný Komárnik, ktorý je určený aj pre kamiónovú dopravu a Nižná Polianka len pre osobnú dopravu. Významným environmentálnym a sociálnym problémom je kamiónová doprava na území, ktorá nemá žiadny ekonomicky pozitívny dopad na územie, nevytvára pracovné miesta ani potrebu doplnkových služieb. Projektové územie je územím bez železničnej dopravy, čo je veľkým znevýhodnením z hľadiska rozvoja ekonomiky a taktiež zvyšuje ohrozenie krajiny v dôsledku neexistencie alternatívnej dopravy v prípade potreby. Prevláda cestná a hlavne kamiónová doprava, čo je dané hraničným prechodom pre kamiónovú dopravu, ktorá sa nachádza v obci Vyšný Komárnik.

Energetika, emisie, surovinové a vodné hospodárstvo

Výroba energie a ťažba surovín v projektovom území nemá dôležitú úlohu z hľadiska ekonomiky a pracovných miest. Z hľadiska energetického hospodárstva sa jedná hlavne o výrobu tepla. Energetická výroba je sústredená v obytných domoch, obciach a v miestnych prevádzkach, a to formou produkcie tepla (kotolne a tepelné hospodárstvo domácností, nebytových priestorov budov obcí a základných a materských škôl a malého počtu podnikateľov). Najväčším producentom tepla sú domácnosti. Centrálna tepláreň sa na území nenachádza, tradičné sú lokálne zdroje tepla, domáce kotly na drevo, uhlie alebo plyn. Vzhľadom na dostupnosť dreva predpokladáme, že lokálne kotly prevažne využívajú ako médium drevo, vo výnimočných prípadoch uhlie. Tá istá situácia je vo vykurovaní elektrickou energiou, kde sa predpokladá veľmi nízke zastúpenie tohto druhu paliva.

Na území sa nenachádza žiadny veľký producent emisií. Odhadom najviac emisií má iba používanie domácich kotolní (kotlov) na spaľovanie dreva, ktoré je hlavnou energetickou surovinou. Vykurovanie plynom má možnosť 18 obcí. Domácnosti v rámci projektového územia podľa údajov ŠÚ SR využívajú hlavne individuálne vykurovanie, pričom ústredné centrálne vykurovanie má cca 50% domácností. Urbanizácia je charakteristická individuálnou výstavbou s jednopodlažnými rodinnými domami s podpivničením (84%/s lokálnym vykurovaním drevom). Prevládajú rodinné domy s podlahovovou plochou od 81 – 120 m2 (47%), nad 120 m^2 podlahovej plochy bolo v roku 2011 okolo 20% domov a bytov.

Vzhľadom na využívanie fosílnych palív na výrobu tepla vznikajú znečisťujúce látky, ktorých množstvo je dané technológiou spaľovania, typom a technickým stavom zariadenia, použitým palivom a existenciou a kvalitou zariadení na zachytávanie emisií. Veľmi nízka úroveň priemyselnej výroby radí projektové územie medzi územia s pomerne nízkymi emisiami v dôsledku priemyselnej činnosti a zabezpečovania potrieb domácností. Na druhej strane pri porovnávaní údajov o produkcii emisií na km v rámci SR, v projektovom území sú viditeľné nepriaznivé tendencie z hľadiska rastu produkcie emisií na km^2 v dynamike rokov 2009 – 2012, a to v produkcii tuhých emisií, oxidu dusíka a oxidu uhoľnatého. Je to najmä prejav nízkej a znižujúcej sa kvality palív na kúrenie v domácnostiach.

Dodávka elektrickej energie je v projektovom území realizovaná z elektrických staníc, ktoré prevádzkujú VDS a.s. Prešov zo stanice Lemešany. Vodné hospodárstvo sa nevyužíva na produkciu energií.

Kontraproduktívnym až nebezpečným a na hranici legitimity voči záujmom adaptácie na nepriaznivé dôsledky klimatickej zmeny v projektovom území je masový a pomerne nekontrolovateľný výrub drevín rastúcich mimo les v projektovom území (napr. k.ú. obce Cigla, Dubová, Nižný Mirošov ai), kde sa ako výrub krovín do 2 m od kraja vozovky vyrubujú dreviny hlboko do územia, pričom sa vážne ohrozuje svahovistosť komunikácií, ktoré využívali koreňový systém krovín a drevín pre svoju stabilitu. Dôvodom je zabezpečovanie biomasy pre kotolňu v Bardejove. Koncepcia rozvoja mesta Bardejov v tepelnej energetike síce uvádza potenciálnych dodávateľov drevnej štiepky do mestskej kotolne, avšak realita ukazuje, že sú vykonávané necitlivé zásahy do územia obcí, ktoré môžu ohrozovať stabilitu svahov a zvýšiť ohrozenie zosuvov v území a znižovať adaptívnu kapacitu krajiny. Činnosť kotolne na biomasu v okresnom meste Bardejov si vyžaduje plynulý prísun tejto biomasy (napr. aj dreviny a kroviny z projektového územia) v projektovanej váhe pri najhoršej alternatíve 102 t/deň (K-03 a K-06), najlepšej (K-06/ 30,7) ton drevoštiepky denne), pričom sa táto dodávka uskutočňuje bez kontroly zo strany

vlastníkov drevnej hmoty, resp. správcu pozemkov a bez dôkladnej analýzy možných následkov na krajinu.

V projektovom území nie sú chránené ložiskové územia, v nedávnej minulosti sa tu realizoval seizmicko-magnitúdne vyhľadávanie hlbinných štruktúr na bridlicový plyn. Nie sú známe výsledky vyhľadávacieho prieskumu, ťažba plynu z takýchto štruktúr však prináša nedozerne environmentálne následky a preto je predčasné s k uvedeným zámerom vyjadrovať. V Kečkovciach a susedných Roztokách sa nachádzajú lokálne ťažby v otvorených lomoch na lavicový pieskovec ako lomový stavebný kameň.

Vodné hospodárstvo sa tu okrem pravidelnej údržby významných tokov nerealizuje. Nie sú vybudované žiadne systematické protipovodňové opatrenia s výnimkou opatrení na ochranu pred povodňami mesta Svidník realizovanými v urbanizovanej časti mesta na oboch tokoch – Ladomírka a Ondava. Menšie miestne opatrenia si zabezpečili obce vlastnými kapacitami ako napr. V N. Polianke, Dubovej a inde. Vo viacerých obciach v ich zastavaných častiach došlo v predchádzajúcom období k vodohospodárskym úpravám tokov, kde sa upravil tok na rýchle odvedenie prívalovej vody, sú to najmä obce Roztoky, Ladomírová, Kružlová, Kapišová, kde sú tieto zásahy výrazné. Okrem nich je tu pomerne veľké množstvo starých vodohospodárskych a hydrotechnických zariadení v rôznom stupni kvality a funkčnosti. V katastrálnych územiach obcí Krajná Poľana a Vyšný Orlík sú vybudované vodné nádrže – rybníky.

Turizmus a cestovný ruch

Cestovný ruch má v projektovom území veľmi dobré podmienky na ďalší rozvoj. V súčasnosti však toto odvetvie nepredstavuje významný zdroj príjmov územia. Orientácia cestovného ruchu vyplýva z histórie, geografickej polohy a prírodného potenciálu územia. Dôležitú úlohu tu zohrávajú aj klimatické podmienky. Vyplýva to jednak z blízkosti Bardejovských kúpeľov, ktoré sú potenciálom pre dennú turistiku svojich klientov do projektového územia, kultúrne pamiatky v Bardejove, ktoré je v zozname UNESCO. Dôležitým prvkom poznávacieho turizmu sú drevené chrámy – sakrálne stavby východného obradu zo 17. a 18. storočia, ktoré sa nachádzajú v obciach Ladomírová Kostol sv. Michala Archanjela a v Bodružali kostol sv. Mikuláša a sú zapísané do zoznamu svetového dedičstva a ďalšie. Drevené kostolíky sú vzácne kresťanské sakrálne pamiatky patriace svojou originálnosťou a technicko-umeleckým stvárnením do klenotnice svetovej kultúry.

Pre milovníkov vojenskej histórie je tu expozícia Duklianske bojisko – národná kultúrna pamiatka, ktorá je v pôsobnosti Vojenského historického ústavu a veľká časť tohto bojiska sa nachádza vo forme prírodného múzea na projektovom území - Dukla. Dominantou národnej kultúrnej pamiatky je Pamätník čs. armádneho zboru postavený v roku 1949 vo Vyšnom Komárniku. Zaujímavosťou je vyhliadková veža na miesta bojov Karpatsko-Duklianskej operácie. Súčasťou pamätníka je pamätný cintorín. V roku 1961 bol pamätník vyhlásený za národnú kultúrnu pamiatku. Medzi obcami Kapišová, Kružľová a Nižná Písaná je prírodné múzeum bojov II. svetovej vojny – Údolie smrti. Okrem pamiatok na II sv vojnu sa tu nachádzajú aj relikty z I. sv vojny lokálne zozbierané (napr. malé múzeum v N. Polianke na Obecnom úrade). Z oblasti poznávacej turistiky je zaujímavá aj hvezdáreň v obci Roztoky.

Na druhej strane sú tu veľké nedostatky v službách pre podporu cestovného ruchu, nachádzajú sa tu len obmedzené možnosti ubytovania a skoro žiadne možnosti verejného stravovania na požadovanej úrovni.

V letných mesiacoch je v Nižnej Polianke prístupné letné kúpalisko, v zime sa v tejto lokalite využíva krátka, ale sezónne zasnežovaná lyžiarska zjazdovka. V rámci siete turistických značených chodníkov sa tieto nachádzajú aj v projektovom území, cez územie prechádza značená jedna cyklotrasa.

Analýza a výstup tejto časti RASHO nemá ambíciu vyhodnotiť precízne a empiricky ekonomické dopady vyplývajúce zo zmeny klímy na rôzne sektory ekonomiky regiónu, a to z dôvodu pomerne nedostatočne rozpracovaných metodík a modelov v sociálno-ekonomických sektoroch vo vzťahu k zmene klímy a taktiež v dôsledku nedostatku štatistických údajov o území, ktoré by boli vstupom pre realizáciu prepočtov ekonomických dôsledkov zmeny klímy. Cieľom bolo poskytnúť základnú informáciu o sociálno-ekonomickom charaktere projektového územia hornej Ondavy tak, aby sa vytvoril obraz možných nepriaznivých dopadov na sociálny model tu žijúcej spoločnosti, miestnych komunít, hospodárske subjekty či už na miestnej úrovni, regionálnej alebo nadregionálnej. V databáze realizačného tímu sa nachádzajú mnohé ďalšie údaje o sociálnom rozvrstvení spoločnosti, ekonomických aktivitách a možných alebo očakávaných zmenách v infraštruktúre. Vychádzajú najmä z vlastného subjektívneho poznania regiónu, miestneho obyvateľstva, povahových a charakterových vlastností miestnych obyvateľov a všetkých súvislostí s tým relevantných. Tieto údaje sú v prípade potreby k dispozícii.

Drevená cerkva v obci Dobroslava – zapísaná v zozname Svetového kultúrneho dedičstva UNESCO.

Pamätník Sovietskej armáde v obci Nižná Písaná